

zu Tenues und von Mediae asp. zu Medien¹¹. Grammont vergißt MSL, XX, 230, anzugeben, ob er sich die Substrattheorie auch für das Phrygische als anwendbar vorstellt: m. E. scheidet sie daran, daß wir notwendigerweise annehmen müssen, daß die Verschiebung der Mediae und Mediae asp. zuerst begonnen habe.

OTTO HAAS

ԱԿՕՒՉ — ԱՆՍԱՄ ANSAM

Die bisherigen Erklärungsversuche enthalten alle etwas Richtiges: sie erklären m. E. (insbesondere Kretschmer, KZ, 33, 563 f.) die einzelsprachliche Bedeutungsentwicklung des Wortes, die durch Synonyma (namentlich *κλύω*) beeinflusst ist (s. weiter unten). Zu einer befriedigenden Deutung des Wortes nach seinem Ursprung kommen sie aber nicht (vgl. Boisacq, Prellwitz, s. v.), weil sie alle ein Etymon suchen, das an sich schon eine Beziehung zum „Gehör“ enthält. Nun wird aber gerade eine solche Beziehung durch den griechischen Gebrauch durchaus nicht gefordert: im Gegensatz zu den das „Hören“ von vornherein bezeichnenden Verben *ἀίω*, *ἀκροάομαι* haben ja gerade nur *κλύω* und *ἀκούω* die Bedeutung eines Passivs zu *λέγω* „genannt werden, als etwas gelten“ angenommen¹. Da nun aber dieser Gebrauch bei *κλύω* offensichtlich auf die Nebenbedeutung seines Wurzelements *śravas* — *κλέος* usf., nämlich „Ruhm, Leumund“, zurückgeht und eine ähnliche Bedeutung für das Etymon von *ἀκούω* nicht zu vermuten ist, war eben *ἀκούω* ursprünglich nicht ein Wort für „Hören“.

Wir haben nun ein schönes Beispiel für die Bedeutungsentwicklung eines Wortes für „Hören“ in französ. „entendre“, aus lat. „in-

¹¹ Der Nachweis, daß der Wandel von *bh* > *b* im Phrygischen erst nach der Einwanderung in Kleinasien stattfand, liegt in dem Worte „Phryger“: Die Griechen entlehnten es noch in der Form mit erhaltenem *bh* (= gr. *φ*), es wurde erst nachher zu „Boiyec“. Βροκεί(-ω) = phrygi(-ō) (?) steht in Inschrift 31.

¹ Die Bedeutungsverhältnisse behandelt Prévot, L'expression en grec ancien de la notion „entendre“ in Revue des études grecques, Bd. XLVIII (1935), S. 70 ff.

tendere“, und *ἀκούω* stellt m. E. einen ganz ähnlichen Fall dar, wie durch die Formen *ἀκούω* neben *αχεύει* (kyprisch nach Hesych, vgl. Boisacq, ferner Kretschmer, a. a. O.) nahegelegt wird: nach dem Verhältnis von *ὀρούω* : *ὀρέομαι* : *ῥνομι* = *ὄρνυμι* stellt sich das Griechische klar als **ῥκου* (-*sj*-?) -*ō*, **ῥkeu-ō* zu ai. *aśnomi* „erreichen“ (*ῥkneu-mi*).

Die Bedeutung ist genau mit dem angeführten romanischen Falle zu vergleichen.

Im einzelnen verweise ich auf die im Rigveda häufige Verbindung von *aśnomi* mit *stoman* „Lieder, Gebete“, die den Gott erreichen sollen.

Im Griechischen spricht bekanntlich zunächst die Glossierung *ἀχεύει* · *τηρεῖ* für eine ursprüngliche weitere Bedeutung des Wortes (auch das späte *ὠτακουστέω*?).

Zu vermuten wäre auch, daß das homerische *δαίτης ἀκουάζομαι* noch Spuren einer den Griechen nicht mehr geläufigen Bedeutung „Teilnehmen, Erlangen“ zeige.

Ein weiteres Problem ist ferner, wieso gerade bei *ἀκούω* die so bedeutende Konstruktion *κακὸς ἀκούω* u. a. durchgedrungen ist: daß dies unter dem Einfluß von *κλύω* geschah, ist mir sehr wahrscheinlich. Aber sollte man nicht als Grundlage eine der Bedeutungen von *aśnomi* „in einen Zustand gelangen“ (*amrtatvam aśnomi* usf.) vermuten?

Zum Formellen wäre noch zu bemerken, daß allenfalls eine Desiderativbildung auf -*sjō* vorliegen könnte. Auch die Form *ἀκήχοα* könnte sich als ererbt erweisen, da sie unverkennbare Ähnlichkeit mit dem ai.-Desiderativ *asiši-ša-* aufweist (avesta *asašuta*, vgl. Charpentier, Desiderativbildung, Uppsala 1912, S. 22²).

Der schlagende Beweis für diese Etymologie liegt m. E. in armenisch *անսամ ansam* „hören, anhören, erhören, gehorchen“ usw., das zweifellos mit der gleichen Bedeutungsentwicklung wie griechisch *ἀκούω* zur Wurzel *ῥk-* gehört: Hübschmann stellte S. 464 zweifelnd arm. *հասանեմ hasanem* „komme an“ zu ai. *aśnomi*. Wie er selbst sieht, ist ein Lautwandel von **ῥk-* zu *as-* nicht wahrscheinlich: das *n* wäre nur zwischen Vokal

² Dieselbe Wurzel liegt wohl auch in *ἀροος* „Arznei“ als „Eingegebenes“, vgl. deutsch „Gift“, und seinen Ableitungen vor.

und ursprünglichem *s* geschwunden (Meillet führt S. 39 die Beispiele *ուս us* „Schulter“ aus **omso-*, vgl. ai. *ámsah*, got. *ams*, und *ամիս amis* „Monat“, vgl. *mensis*, an).

Dieser Fall ist also ein neues und ziemlich bedeutsames Beispiel für ein dem Armenischen und Griechischen (Meillet, S. 142) gemeinsames lexikalisches Element. Da aber die Form *անսամ ansam* von der griechischen *ἀκούω*, *αχεύει* der Bildung nach recht stark verschieden ist, spricht die gemeinsame Bedeutung besonders deutlich dafür, daß die Übereinstimmung zwischen Griechisch und Armenisch schon auf eine Nachbarschaft in einer der ältesten Perioden der indogermanischen Sprachgemeinschaft zurückgeht.

Otto Haas.

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵՆԵՑ ԿՐՔԱՅԵՆԿԱՆ ՀԵՐՈՏԱԿԱՆ ԹԻՐՆԵՐ ՎՐԱՍՏԱՆԵՆՈՒԹ

Վրաստան՝ իր քաղաքական կեանքի նախապայմաններն առանդական եւ ապա պատմական առաջին հաղարամեայ շրջանում, ընդհանրապէս թոյլ իշխանութիւն է ունենցած, յաճախ ենթարկուելով դրացի հզօր պետութիւններին, որոնց մէջ երբեմն նաեւ Հայաստանին: Բաղրատունեաց տոհմն է հեղած, որ այս երկրի դանաղան անջատ մասերը եւ իրար դէմ կռուող տեղական «աղաւոր»ները միացնելով եւ խաղաղեցնելով, Վրաստանում կենտրոնական իշխանութիւն է հաստատուել, կարգ ու կանոն ներմուծել, եւ նոյն իսկ երկրի սահմաններն ընդարձակել: Նոյն իսկ երկրի սահմաններն ընդարձակել է նա այս կերպով նոր, երկրորդ հաղարամեայ շրջան է սկսել, որ հանդամանքների բերամբ շրջան է իր ելեւէջներն բայց կարողացել է ունենցել է իր ելեւէջներն բայց կարողացել է իր գոյութիւնը պահպանել, մինչեւ ԺԸ. դարի վերջը:

Եթէ չհաշուենք առանդական շրջանի (Գ. դար Ն. Ք.) Փառնուաղ Ա.ին, որի վրայ ընդարձակօրէն խօսած ենք¹, Վրաստան՝ իր քաղաքական առաջին շրջանում, այն է մինչեւ Բաղրատունեաց հարստութեան տիրապետութիւնը, միայն մի իսկական անկախ պետութիւնը, միայն մի իսկական անկախ պետ է ունենցած, Վախթանգ Գորգապալան թագաւորը², որ թէեւ առապելախառն, բայց

¹ Վրաստան եւ Հայերը: Ա. հատոր, էջ 121:
² Անդ, էջ 158 եւ շար.:

իրապէս հինն է դրած Հայաստանի եւ Վրաստանի մէջ կրօնական, քաղաքական եւ մշակութային սերտ յարաբերութիւնների եւ համերաշխ գործունէութեան, երբ երկու երկրներն էլ բուռն ճիւղ էին գործ դնում, իրենց նոր կրօնը, քրիստոնէութիւնը պահպանելու:

2. դարում Պարսկաստանի եւ Բիւզանդիայի մէջ կոիւնքը տեղափոխուել էին Արեւմտեան Վրաստան, մինչեւ որ 562ին Յուստինիանոս կայսրը խաղաղութիւն կնքեց Խոսրով արքայի հետ, եւ այս դաճաղբութեան հիման վրայ, Հայաստանի նման Վրաստանն էլ ունեցաւ իր պարսկական եւ յուստինյան «քաժիմները»: Արեւմտեան Վրաստանը, որի համար իսկապէս կուռում էին յոյները, մնաց Բիւզանդիայի քաղաքական ազդեցութեան տակ իսկ Արեւելեան Վրաստանը Պարսկաստանի գերիշխանութեան տակ անցաւ:

3. դարում ինչպէս Հայաստան, նոյնպէս եւ Վրաստան խղճալի վիճակի մէջ էին: Սաւրակինոսները կրօնական մոլեռանդութիւնից մղուած, այլախրօն երկիրներն էին արշաւում, բռնի կերպով Մահմէտականութիւնը տարածելու նպատակով: Նրանք անցել էին Պարսկաստան, Հայաստան, Վրաստան եւ հասել մինչեւ Կովկասեան լեռները, ամէն տեղ սրով եւ հրով իրենց նպատակն իրագործելով: Հայոց նման վրացիք եւս հաղարանելով կեանք զոհ են տուած այս բռնապետական արշաւանքին, որ դաղար է առած միայն այն ժամանակ երբ Բիւզանդիոնի ուժեղանալովը արար խալիֆները որոշ ընդլիմութիւն դտան իրենց դէմ: Այս կերպով սրանց տիրապետութիւնը տկարանալով, աւերման ենթարկուած երկիրներում ազգային կեանքը նորից կենդանութիւն ստացաւ: Այս ժամանակ է, որ Բաղրատունեաց տոհմը, Վրաստանում եւս, տեղական ժողովրդեան խնդրանօք, իշխանութիւն է հաստատում, սկսելով Տայք-Կղարջից:

Բաղրատունեաց տոհմի ծաղման եւ սկզբնական գործունէութեան մասին հայ եւ վրացի պատմական աղբիւրները տարբերում են միմիանցից:

«Վրաստանի Տարեկիրքը»³ մի ընդարձակ Գլխում պատմում է «Մեր վրացի քաղաք Բաղրատունի կեանքն ու վարքը, թէ ո՞րտեղից եկան նրանք եւ ե՞րբ սկսան թագաւորել»: Այնտեղ Բաղրատունեաց ցե-

³ Անդ, Գլուխ Գ.: